

<http://dx.doi.org/10.16926/p.2018.27.44>

Романа МИХАЙЛИШИН
mgr, Львівський національний університет імені Івана Франка
e-mail: metodcabinet@i.ua

Гуманістичне виховання студентів у навчальному процесі на засадах ідей педагогіки співробітництва

Ключові слова: гуманізм, гуманна педагогіка, педагогіка співробітництва.

Сьогодні в умовах модернізації української освіти одним із напрямів оптимізації навчального процесу у вищих навчальних закладах є його спрямування на демократизацію взаємовідносин викладача та студента, що відображається в нових підходах до навчання, зокрема:

- створення сприятливої атмосфери співробітництва;
- зменшення монологічного викладу матеріалу та дублювання інформації, яка може бути отримана з доступних джерел, і переходу до діалогізованого спілкування зі студентами під час навчального процесу;
- впровадження в навчальний процес активних методів навчання, які сприяють розкриттю творчої особистості, розвитку ініціативи, активізації пізнавально-навчальної діяльності студентів.

Найважливішим системоутворювальним принципом реформування освіти є її *гуманізація*. Вона полягає в утвердженні особистості студента як найвищої соціальної цінності, в найповнішому розкритті його здібностей, задоволенні різноманітних потреб, гармонії стосунків із педагогічними, науково-педагогічними працівниками і набутті професійно необхідних знань.

У новому тисячолітті гуманізм стає узагальненою системою поглядів, переконань, ідеалів педагога ХХІ століття, а гуманістичне мислення передбачає:

- розуміння педагогом суспільно-економічних і політичних змін, що відбуваються;

- чутливість до змін в особистості вихованців, їхній позицій, цінностей, потреб, мотивів;
- невинне переосмислення своїх дій, удосконалення педагогічного процесу.

Гуманізація освіти – багатогранний соціальний процес, в основі якого – переорієнтація свідомості педагогів і всього суспільства, зміни до Людини в цілому. Динаміка ж процесу гуманізації освіти головно зумовлюється динамікою демократичних перетворень у державі.

Гуманізація педагогічної діяльності може бути реалізована за певних психолого-педагогічних умов:

- створення педагогом творчо-пошукового середовища, ситуацій успіху, зміна негативних емоцій приємними, розширення емоційних вражень;
- безоцінне прийняття педагогом кожної особистості, підхід з оптимістичних позицій;
- урахування особистісних цілей та інтересів дитини;
- організація спільної діяльності педагога і вихованців на засадах партнерства;
- застосування інтерактивних методів і форм навчання, де оволодіння знаннями здійснюється у процесі спільного з педагогом пошуку істини, зіткнення думок, поглядів, позицій, різноманітних можливих розв'язань пізнавально-моральних завдань;
- розвиток самоконтролю й самооцінки, збагачення їхнього творчого та духовного потенціалу;
- розкриття внутрішніх мотивів самовдосконалення, озброєння студентів засобами організації повноцінного життя, збагачення духовного змісту на кожному віковому етапі.

Вища освіта – основа духовного розвитку суспільства й окремої людини. Від її якості залежать інтелектуальний, культурний, моральний рівень народу і ставлення до нього в світі. Усвідомивши необхідність інтеграції у світову спільноту, необхідно орієнтувати освіту на загальнолюдські цінності на пріоритети, а саме – *гуманізацію і демократизацію* навчально-виховного процесу.

Підготовка майбутніх фахівців відповідно до гуманістичної парадигми полягає у формуванні *гуманістичної спрямованості* педагогічної діяльності. Під гуманістичною спрямованістю ми розуміємо єдність мотиваційно-ціннісних орієнтацій особистості, в основі якої – ставлення до людини як найвищої цінності. Вона визначає, стимулює всі види й форми взаємин учасників педагогічного процесу, зміст діяльності педагога.

Гуманістичну спрямованість зумовлюють моральні потреби, що є певним станом особистості. Вони виявляються у прагненні людини надавати допомогу іншим, співпереживати, піклуватися про певний психологічний

клімат у колективі. В основі гуманістичної спрямованості майбутнього педагога є потреба у гуманній діяльності¹.

Гуманістичний смисл педагогічної діяльності властивий багатьом видатним педагогам усіх часів і народів. Ще у XVII столітті чеський педагог-гуманіст *Ян Амос Коменський* мріяв дати своєму народові зібрану воедино мудрість світу. Він порівнював учителя із *садівником*, який з любов'ю вирощує рослини в саду, з *архітектором*, який дбайливо забудовує знаннями всі куточки людської істоти, зі *скульптором*, який старанно обтесує і шліфує уми й душі людей, з *полководцем*, який енергійно веде наступ проти варварства і неучтва.

Визначний український філософ і просвітитель *Григорій Савович Скорохода* вважав, що одним з найголовніших обов'язків педагога є виявлення і розвиток природних можливостей вихованця: „Учитель и врач – несть и учитель, а только слушатель природы, единственные и истинные и врачевницы, и учительницы”. Тільки щиро люблячи своїх вихованців, гуманно ставлячись до них, педагог може успішно формувати їхнє моральне обличчя, збуджувати й утверджувати в них любов до людей, „... помічати або розуміти; а чим більше хто помічає, тим більше плекає надії, а чим більше плекає надії, тим полум'яніше любить, з радістю творить добре, безмежно і безмірно, наскільки це можливо”.

Відомий німецький педагог і діяч у галузі народної освіти середини XIX століття *Адольф Дістервег*, якого називали учителем німецьких учителів, висунув загальнолюдську мету виховання: служіння істинні, добру, красі: „У кожному індивіді, в кожній нації повинен бути вихований образ думок, який називається гуманністю, – це прагнення до благородних загальнолюдських цілей”.

Видатний вітчизняний педагог *Костянтин Дмитрович Ушинський* заклавав теоретичні основи національної гуманної педагогіки. Ідеальний учитель, на його думку, тонко відчуває душевний стан своїх учнів, убачає в них особистості, які гідні такої самої поваги та визнання своїх прав, як і дорослі люди. Такий педагог прагне створити взаємини, за яких виникає можливість особистісного впливу вчителя, його розуму, моральності, волі, характеру на особистість вихованця.

Гуманна педагогіка – явище не нове у житті людства. Адже кожен за своєю суттю має бути гуманістом. В центрі уваги гуманістичної педагогіки – унікальна цілісна особистість, яка прагне до максимальної реалізації своїх можливостей (самоактуалізації), відкрита для сприймання нового досвіду, здатна на самосвідомий і відповідальний вибір у різноманітних життєвих ситуаціях.

¹ І.А. Зязюн, *Гуманістична стратегія теорії і практики навчального процесу*, „Рідна школа” № 8, 2000, с. 8.

Гуманізація змісту освіти на всіх рівнях освіти є виявом нового розуміння світовим співтовариством глобальних проблем розвитку людства. Передбачає передусім посилену увагу до особистості загалом, створення найбільшого сприяння розвитку всіх її здібностей, розумових, фізичних і моральних якостей.

Гуманізація освіти передбачає створення навчально-виховного процесу такого змісту, форм і методів, які забезпечують ефективний розвиток індивідуальності, її пізнавальних здібностей, особистих рис, передусім тих, за допомогою яких особистість може й хоче навчатися, зацікавлена в тому, щоб ефективно сприймати навчальні й виховні впливи. Головною функцією навчання стає формування всебічно розвиненої особистості з високим рівнем інтелекту, можливою й високою громадсько-значущою метою та ідеалами.

Виявляючи в діалозі, співпраці, партнерстві повагу до студента, толерантність і справедливість, педагог захищає свободу особистості, продовжує культурну спадщину, творить нові цінності, стає співучасником зміцнення демократичного ладу.

Виховання заради щастя дитини – такий гуманістичний смисл педагогічної діяльності Василя Олександровича Сухомлинського: „Розпізнати, виявити, розкрити, випестити, вихохати в кожному учневі його неповторно індивідуальний таланти – значить підняти особистість на високий рівень розквіту людської гідності”.

Гуманізація виховання і навчання – це реалізація принципів гуманістичного світогляду у процесі побудови стосунків між педагогом і вихованцем, в основі якого – повага до людей, турбота про них; у центрі педагогічної уваги – інтереси і проблеми особистості.

Гуманістичне виховання є однією з проблем науки про людину. Воно ґрунтується на таких принципах:

- створення умов для формування кращих якостей і здібностей студента;
- гуманізація стосунків між викладачами і вихованцями;
- повага до особистості майбутнього спеціаліста;
- толерантність у ставленні до студентів;
- розуміння його запитів, інтересів;
- виховання щирої, людяної, доброзичливої, милосердної особистості.

Важлива запорака ефективності гуманістичного виховання – *стиль взаємин викладача і студентів*. Виділяють такі типи взаємовідносин:

- *авторитетний*, що характеризується доброзичливим, щирим, ніжним ставленням педагога до вихованця, підтримкою всіх його починань;
- *авторитарний*, який демонструє холодність у спілкуванні між викладачем і студентом. Для таких педагогів характерні замкнутість, сухість, категоричність, нерідко вони виступають як диктатори;
- *ситуативний*, коли при загальному позитивному ставленні до студентів викладач періодично поводить себе або дуже ліберально, або жорстоко.

Педагогіка співпраці – напрям педагогічного мислення і практичної діяльності, спрямований на демократизацію і гуманізацію педагогічного процесу.

Термін «*педагогіка співробітництва*» з'явився після публікації Маніфесту «Педагогіка співробітництва», що був підписаний у Переделкіно у 1986 році робочою групою, до якої увійшли сім відомих на той час педагогів-новаторів (С. Лисенкова, В. Шаталов, І. Волков, В. Караковський, М. Щетинин, С. Ільїн, Ш. Амонашвілі), які поділилися досвідом і надбаннями, набутими у процесі практичної роботи.

У Маніфесті було узагальнено новаторський досвід педагогів, які працювали на засадах навчального співробітництва, сформульовано загальні положення педагогіки співробітництва.

Засновником педагогіки співробітництва вважають С. Соловейчика разом із В. Матвєєвим (редактором "Учительської газети") та вищезазначеними педагогами-новаторами.

Педагогіка співробітництва – це сукупність наукових ідей, які найбільш правильно відображають сутність сучасної педагогічної науки, залучаючи молодь до навчання, до спілкування педагога і студентів. Ще Костянтин Ушинський зауважував, що виховання потребує терпіння, природжених здібностей, спеціальних знань.

Педагогіка співробітництва потребує від педагога таких *гуманістичних рис*, як доброта, альтруїзм, почуття гідності, *психолого-педагогічних* – комунікабельність, красномовність, відкритість у спілкуванні.

Важливим елементом також є *професійна компетентність* викладача, особистісна відкритість, здатність зрозуміти студента, його стан, потреби, нахили і головне – прийняти його як особистість, як рівноправного партнера навчальної діяльності.

Під час організації педагогічного партнерства викладача і студентів в освітньому просторі ВНЗ створюється психологічно-комфортна атмосфера, позитивне самопочуття особистості, розвиток її пізнавальної активності за допомогою ситуацій успіху й толерантної поведінки суб'єктів взаємодії.

Актуалізація гуманістично спрямованої особистісно-орієнтованої парадигми зумовила зростання інтересу до *діалогу* як засобу побудови нової системи педагогічних стосунків, рівноправної взаємодії викладача і студента як вільних, неповторних суб'єктів.

Навчальний діалог між викладачем і студентами як інтерактивна взаємодія характеризується відкритістю спілкування і дає змогу організувати процес співпраці, в основі якого – взаєморозуміння й налаштування на емоційно-психологічний світ партнера, досягнення єдиної мети. Механізмом педагогічного партнерства у вищій школі є ціннісно-сміслова єдність на основі діалогічних відносин, що створює «єдине поле порозуміння».

Педагог, який стоїть на позиції відкритого і доступного спілкування, дає можливість студентові викласти особисті думки, почуття, щиро цікавиться його життям, небайдужий до його проблем, відчуває його внутрішній стан, – володіє головними принципами педагогічного спілкування. *Василь Олександрович Сухомлинський* розглядав культуру спілкування, технологію комунікативної діяльності як важливий показник педагогічної творчості. Саме завдяки розширеному спілкуванню здійснюється взаємовплив рівноправних суб'єктів спілкування – педагога і студента.

Дослідник *Л.С. Нечепоренко* зазначав, що спілкування – це надзвичайно складний, багатоплановий процес, під час якого налагоджуються контакти, що формують відповідні стосунки між окремими особами, групами. *Професійне спілкування* забезпечує через викладача трансляцію особистої культури, знань, умінь, налагодження емоційного і ділового контакту на принципах партнерства.

Психологічною основою впливу на слухачів у системі співробітництва є:

- повага до слухачів;
- спрямованість на спільну діяльність;
- культивування партнерства, професійного та морального самовдосконалення;
- високий рівень розвитку комунікативної компетентності;
- здатність до самоуправління;
- гуманітарна культура.

Педагогіка співробітництва – це відкрита програма, яка постійно розвивається, уточнюється, збагачується досвідом педагогів. Вона враховує всі складні процеси, які відбуваються у суспільстві, орієнтує на майбутнє.

В.А. Михайлівський у своїй праці «*Педагогіка співробітництва*» пише, що:

- «вищій школі, педагогам, всьому нашому суспільству, потрібна нова педагогіка, в центрі якої стоїть студент;
- основними її методами і прийомами є ті, що залучають до навчання, ведуть до спільної праці педагога і студента;
- яка ввібрала в себе всі найбільш гуманні, творчі ідеї класичної педагогіки, що народилися завдяки досвіду людей всіх епох історії людства і розроблені нашими сучасниками, педагогами-новаторами»

Педагогіка співробітництва – це справжня педагогічна творчість викладача, яка виявляється як розумова і практична діяльність, що спрямована на розробку, конструювання нових ідей, форм, методів, досвіду, методичних систем, які відповідають головному завданню вищої школи – підготовці конкурентоспроможних фахівців.

Грунтуючись на дослідженнях, виокремлюють дві складові педагогічного співробітництва: психологічну та педагогічну.

Психологічні основи забезпечують першооснову: готовність до співробітництва. Щоб забезпечити готовність, необхідно сформувати у студента

такі риси: мотиваційну готовність до міжособистісної взаємодії; уміння вести діалог, емоційне задоволення від спілкування, терпимість до думки інших членів групи; розвиток особистісної рефлексії; становлення особистості як суб'єкта діяльності.

Педагогічні умови стосуються організації діяльності колективу та реалізуються у виконанні зовнішніх завдань; визначення загальної мети групової роботи, організації навчального простору, формування навчальних груп, ознайомлення з правилами навчального співробітництва, вироблення системи оцінювання. Реалізація педагогічних умов співробітництва вимагає поетапності: від колективної роботи до ведення діалогу.

Дослідники розрізняють педагогіку співробітництва за:

- рівнем застосування – *загальнопедагогічна*;
- філософською основою – *гуманістична*;
- орієнтацією на особистісні структури – *усебічно гармонійна*;
- змістом – *навчально-виховна, гуманістична, загальноосвітня, прониклива*;
- типом управління – *система малих груп*;
- організаційними формами – *академічна, індивідуально-групова, диференційована*;
- підходом.

Отже, можемо зазначити, що педагогіка співробітництва є принципом освітнього середовища, який базується на засадах суб'єкт-суб'єктивної взаємодії з метою духовного та інтелектуального взаємозбагачення учасників.

Література

- Глазкова І.Я., *Навчальний діалог у професійній діяльності майбутнього вчителя*, ТОВ «Юго-Восток ЛТД, Донецьк 2007.
- Зязюн І.А. *Гуманістична стратегія теорії і практики навчального процесу*, „Рідна школа” 2000, № 8.
- Ліннік О.О., *Майбутній учитель як суб'єкт педагогічної взаємодії: підготовка до співробітництва з молодшими школярами*, Видавничий Дім «Слово», Київ 2014.
- Столярова Н.П., *Педагогіка співробітництва – відкрита програма в роботі з іноземними студентами в умовах вищого навчального закладу*, [в:] Н.П. Столярова, *Наукові записки кафедри педагогіки*. Вип. XXV, Харків 2011.
- Химинець В.В., *Інноваційно-гуманістичне спрямування сучасної освіти*, „Педагогіка і психологія” 2010, № 4(69).

References

- Hlazkova I.Ia. *Navchalnyi dialoh u profesiinii diialnosti maibutnoho vchytelia*, TOV «Iuho-Vostok, LTD, Donetsk 2007.
- Khymynets V.V., *Innovatsiino-humanistychnne spriamuvannia suchasnoi osvity*, „Pedahohika i psykhologhiia” 2010, № 4(69).
- Linnik O.O., *Maibutnii uchytel yak subiekt pedahohichnoi vzaiemodii: pidhotovka do spivrobitnytstva z molodshymy shkoliaramy*, Vydavnychiy Dim «Slovo», Kyiv 2014.
- Stoliarova N.P., *Pedahohika spivrobitnytstva vidkryta prohrama v roboti z inozemnyy studentamy v umovakh vyshchoho navchalnoho zakladu*, [in:] N.P. Stoliarova, *Naukovi zapysky kafedry pedahohiky*. Vyp. KhKhV, Kharkiv 2011.
- Ziaziun I.A., *Humanistychna stratehiia teorii i praktyky navchalnoho protsesu*, „Ridna shkola” 2000, № 8.

Wychowanie humanistyczne studentów w działalności pedagogicznej na podstawie pedagogiki współpracy

Streszczenie

W artykule przedstawiono koncepcję wychowania humanistycznego, opartego na koncepcji pedagogiki współpracy, jako ważnego zagadnienia reformy edukacji. Na podstawie analizy badań pedagogicznych ukazano węzłowe zagadnienia wychowania humanistycznego. Przeanalizowano genezę pedagogiki współpracy, wyszczególniono jej cechy humanistyczne, warunki psychologiczno-pedagogiczne interakcji pedagogicznej oraz relacji partnerskich. Wyjaśniono, że pedagogika współpracy to ważny składnik procesu oświatowo-wychowawczego.

Słowa kluczowe: humanizm, pedagogika humanistyczna, pedagogika współpracy.

Humanistic education of students in the learning process based on the pedagogy of cooperation

Summary

The article reveals the essence of students' humanistic education based on the Pedagogy of cooperation as an important principle of educational reform. On the basis of analyzing the pedagogical researches, the author clarifies the key concepts, and outlines the principles of humanistic education. The paper examines the history of the cooperation pedagogy development, its background and humanistic characteristics, the psychological and pedagogical aspects of the communication and partner relationships between a teacher and students. It finds out and proves that the Pedagogy of cooperation is an important component of the educational process.

Keywords: humanism, humane pedagogy, pedagogy of cooperation.